

Waarheid.

Op 12 augustus hadden zon en maan een spektakelstukje in petto. In delen van Europa en Afrika verschool de zon zich even achter de maan. Een perfect voorspelbaar gebeuren van drie hemellichamen op een rij, astronomisch gezien een banaal feit.

En toch was de eclips zoveel meer. Op talloze plaatsen werd ze een bron van verbinding en gedeelde verwondering. Onbekenden raakten met elkaar in gesprek op heuveltoppen en deelden onbevange eclipsbrillen. Er werd samen een glas gedronken. Er werd samen gezucht toen de wolken dan toch op het allerlaatste moment roet in het eten gooiden. Ook dat behoorde tot de realiteit van die zonne-eclips. Astronomen konden één aspect ervan bijzonder precies voorspellen. Wat zich die dag werkelijk zou afspelen, veel minder.

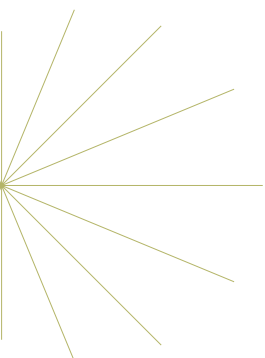
De waarde van het niet-meetbare

Onze tijd en cultuur zijn nochtans in de ban van meetbaarheid en controle. 'Meten is weten' is een bekend adagium dat uitdrukking geeft aan de overtuiging dat alles van waarde gemeten kan worden. De meting wordt hierbij gezien als een eerste stap om vervolgens te verbeteren op een professionele, gecontroleerde manier. Die professionalisering leidt tot een meer technocratische samenleving waarbij de werkelijkheid steeds verder in deelgebieden wordt opgesplitst en overgelaten aan experts.

Hoewel dit ons veel heeft gebracht op vlak van efficiëntie hebben velen het gevoel dat het ons ook iets ontnemt. We voelen aan dat de gehele werkelijkheid en wat ons als mens drijft niet volledig samenvallen met wat gemeten kan worden. Zo zijn verwondering, verbinding en vertrouwen niet in getallen uit te drukken. Sterker nog, wanneer we ze proberen te controleren, dreigen ze ons te ontglippen.

Die drie onmeetbare en oncontroleerbare aspecten zijn nochtans van cruciaal belang voor een goed draaiende organisatie of samenleving. Drie waarden die een plaats hebben in omgevingen waar mensen zich ten volle kunnen ontplooiën. Ze worden zichtbaar op die plekken waar verder gekeken wordt dan wat efficiënt en nuttig is. En omgekeerd brengen ze een dynamiek op gang waarbij mensen oog krijgen voor de waarde van het niet-meetbare.

Vanuit de wil om een ander geluid te laten klinken en voorbij de grenzen van rationaliteit en nutsdenken te kijken, is ECHT opgestart. In een eerste seizoen hebben we met 60 deelnemers gedurende vijf avonden nuancerende getuigenissen gehoord en elkaar geïnspireerd vanuit ons eigen leven en werk om anders te kijken en handelen. Verwondering, verbinding en vertrouwen kwamen daarbij uitgebreid aan bod.

ditisecht.be

Wanneer het model de werkelijkheid wordt

In de tweede reeks van ECHT willen we hierop verder bouwen en belichten we dezelfde uitdaging vanuit een andere invalshoek: waarheid.

De aantrekkelijkheid van rationele denkkaders komt onder andere voort uit hun aanspraak op beheersing van de werkelijkheid. Van jongs af aan leren en verlangen we om de complexe wereld in modellen te gieten. Met onze toegang tot steeds meer rekenkracht kunnen die modellen alsmaar verfijnder worden uitgewerkt, wat tegelijkertijd hun ondoorgrondelijkheid en aantrekkingskracht versterkt.

Een model heeft op zich veel waarde. Het kan een aspect van de werkelijkheid bijzonder precies beschrijven, net zoals astronomen de beweging van zon en maan bijzonder precies kunnen voorspellen. Het loopt echter mis wanneer we het model verwarren met de werkelijkheid zelf. Wat immers niet in het model werd opgenomen, kan ook geen invloed hebben op het berekende resultaat. De uitkomst kan bijzonder overtuigend zijn en tegelijk slechts een deel van de werkelijkheid vatten.

Met die aantrekkingskracht komt ook de zoektocht naar waarheid onder druk. Het wordt moeilijker om op geloofwaardige wijze nieuwe aspecten, inzichten of hypothesen aan te brengen die in tegenspraak zijn met de uitkomst van geldende modellen, experts en rationele denkkaders. De waarheid lijkt gevonden omdat het antwoord overtuigend is.

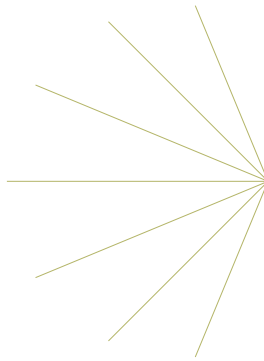
De versnelde aanwezigheid van artificiële intelligentie in ons werk en onze samenleving maakt deze vraag nog actueler. Technologie kan niet alleen steeds meer berekenen, maar ook steeds overtuigender spreken, schrijven, beelden genereren en argumenteren. Daardoor wordt de grens tussen wat enkel maar overtuigend klinkt en wat echt waar is minder vanzelfsprekend.

Het tweede seizoen van ECHT, een gids bij de zoektocht naar waarheid

In het tweede seizoen van ECHT willen we daarom onze omgang met de waarheid verfijnen. Dit is geen theoretische of louter filosofische discussie. Ze is van concreet belang in onze dagelijkse praktijk van leven, werk en burgerschap.

Waarheid raakt bovendien rechtstreeks aan de drie centrale begrippen uit het eerste seizoen. Verbinding en vertrouwen worden moeilijk wanneer we het gevoel hebben dat de ander niet waarachtig is. En ook verwondering heeft een bijzondere band met waarheid: verwondering ontstaat precies wanneer we iets ontmoeten dat niet helemaal past in wat we al dachten te weten. Ze kan de eerste stap zijn om een nieuw aspect van de werkelijkheid, en dus van de waarheid, op het spoor te komen.

Die zoektocht naar waarheid willen we gedurende vijf avonden vanuit verschillende perspectieven bekijken.

De thema's.

★ 01.

Waarheid en de wereld rondom ons

De **eerste avond** kijken we naar onze verhouding tot de grotere wereld rondom ons. De samenleving en media, maar evengoed de organisaties waarin we werken, worden mee gevormd door verhalen van systemen en machtsstructuren die beïnvloeden hoe we naar de werkelijkheid kijken.

We beseffen dat macht de waarheid kan bijkleuren. Dat hoeft niet noodzakelijk te gebeuren door expliciet te liegen. Iedere voorstelling van de werkelijkheid maakt keuzes. Bepaalde elementen worden uitvergroot, andere verdwijnen naar de achtergrond. Een verhaal kan nooit de volledige werkelijkheid omvatten en is in die zin altijd een verenging.

Nieuwe technologie maakt deze uitdaging alleen maar groter. Informatie kan sneller worden geproduceerd en steeds overtuigender worden gepresenteerd. De vraag is dan hoe we zelf waarheid op het spoor kunnen blijven in wat we horen en lezen. Hoe kunnen we kritisch blijven wanneer iets bijzonder geloofwaardig klinkt? En hoe vermijden we tegelijk dat die kritische houding omslaat in een algemeen wantrouwen tegenover alles en iedereen?

★ 02.

Waarheid in de ontmoeting met de ander

De **tweede avond** brengt de zoektocht dichterbij. Want ook wanneer we erin slagen kritisch naar de wereld rondom ons te kijken, blijven we zelf beperkt in wat we kunnen zien. Niemand heeft de volledige waarheid in pacht. Onze ervaring, achtergrond, kennis en overtuigingen bepalen mee wat we opmerken en wat voor ons onzichtbaar blijft. Het persoonlijk contact met anderen en andersdenkenden is daarom van groot belang om niet opgesloten te raken in onze eigen opinies of echokamers.

Anderen kunnen iets zien wat wij niet zien. Niet noodzakelijk omdat één van beiden zich vergist, maar omdat we vanuit een andere positie naar dezelfde werkelijkheid kijken. Zoals bij de eclips kan ons standpunt bepalen welk deel van een veel grotere werkelijkheid voor ons zichtbaar wordt.

Een persoonlijk gesprek kan ons daardoor een ander aspect van de waarheid tonen. Dat maakt echte ontmoeting tot een belangrijk tegengewicht voor de toenemende polarisatie in de samenleving. Maar het heeft ook een heel concrete betekenis binnen organisaties. Wanneer afwijkende inzichten niet meer

worden gehoord of mensen niet langer bereid zijn hun eigen overtuiging te bevragen, leidt dat uiteindelijk ook tot minder goede beslissingen.

De uitdaging bestaat erin een gesprek te kunnen voeren waarin de zoektocht naar waarheid belangrijker is dan de behoefte om gelijk te krijgen. Hoe kunnen we eerlijk en fijngevoelig de ander wijzen op eventuele fouten? Hoe kunnen we luisteren naar een visie die niet de onze is? En hoe kunnen we zelf voldoende open blijven om onze inzichten of overtuigingen bij te stellen wanneer blijkt dat de ander iets ziet wat wij nog niet zagen?

Waarheid zoeken vraagt hier dus niet alleen intellectuele scherpte. Het vraagt ook verbinding en vertrouwen.

★ 03.

De waarheid over onze waarde

De **derde avond** verschuift de blik opnieuw. Niet langer naar de waarheid van de wereld of naar de waarheid die zichtbaar wordt in de ontmoeting met een ander, maar naar de waarheid over onszelf.

Technologie, en in het bijzonder artificiële intelligentie, kan steeds meer taken uitvoeren die tot voor kort onlosmakelijk verbonden leken met menselijke kennis en expertise. Zeker voor kennisswerkers kan dit een belangrijke verschuiving betekenen.

De eerste reactie daarop is vaak economisch: welke jobs zullen verdwijnen en welke nieuwe jobs zullen ontstaan? Belangrijke vragen, maar onder die vragen zit een meer persoonlijke vraag.

Een groot deel van ons zelfbeeld is immers verbonden met wat we kunnen, wat we weten, wat we professioneel realiseren en de waarde die anderen daaraan toekennen. Wat gebeurt er met dat zelfbeeld wanneer technologie een deel van die capaciteiten kan overnemen?

Dan wordt de vraag naar onze waarde ook een vraag naar de waarheid over onszelf. Wie ben ik werkelijk wanneer een deel wegvalt van wat ik kan of doe? In welke mate heb ik mezelf vereenzelvigd met mijn functie, mijn expertise, mijn productiviteit of mijn economische waarde? En wat blijft er over wanneer precies die elementen minder onderscheidend worden?

Ook hier dreigt immers een reductie. Net zoals we de werkelijkheid kunnen reduceren tot wat meetbaar is, kunnen we onszelf reduceren tot wat we doen of economisch bijdragen. Dat hoeft geen negatieve of zichzelf beklagende vaststelling te zijn. Integendeel. Misschien biedt technologie ons precies de mogelijkheid om die reductie zichtbaar te maken en eerlijker te onderzoeken waarop onze waarde als mens uiteindelijk gebaseerd is.

★ 04.

De waarheid over mijn eigen pad

Maar de waarheid over onszelf gaat verder dan de vraag naar onze economische of professionele waarde. Dat bredere perspectief komt aan bod op de **vierde avond**.

De uitdaging? We leven steeds meer in een omgeving die zich aan ons aanpast. Algoritmes leren onze voorkeuren kennen, voorspellen wat onze aandacht zal trekken en chatbots kunnen steeds beter antwoorden op een manier die aansluit bij wat we graag horen. Hoe performanter die technologie wordt, hoe belangrijker het misschien wordt om niet alleen te vragen wat de wereld ons biedt, maar zelf te blijven onderzoeken wat we werkelijk zoeken.

Daarom staat tijdens een vierde avond de persoonlijke vraag centraal: Wat zoek ik eigenlijk? Wat was en is mijn pad?

Ook dat is een zoektocht naar waarheid. Niet naar een objectieve waarheid die ergens buiten ons ligt, maar naar de waarheid over ons eigen leven. Welke keuzes hebben mij gevormd? Waarom ben ik bepaalde wegen ingeslagen en andere niet? Welke gebeurtenissen bleken achteraf belangrijker dan ik op het moment zelf kon vermoeden? Waar ben ik trouw gebleven aan mijn diepere waarden of drive, en waar misschien minder?

Dit is geen evidente vraag. We zijn immers geneigd om ook van ons eigen leven een sluitend verhaal te maken. Achteraf verbinden we gebeurtenissen met elkaar en geven we betekenis aan keuzes die op het moment zelf misschien veel minder duidelijk waren. Ook het verhaal dat we over onszelf vertellen is dus een perspectief op een rijkere werkelijkheid.

Net daarom kan het gesprek met anderen ook hier helpen. Door ons eigen verhaal te vertellen en anderen te laten meekijken naar ons pad, kunnen aspecten zichtbaar worden die we zelf niet meer zien.

In een wereld waarin technologie steeds beter wordt in het voorspellen van wat we waarschijnlijk zullen willen, wordt de vraag naar wat we werkelijk verlangen misschien alleen maar belangrijker.

★ 05.

Wat zegt dit over de waarheid van de mens?

De **vijfde avond** komen de verschillende lijnen samen.

We zijn begonnen bij de waarheid die we zoeken in de wereld rondom ons, gingen vervolgens naar de waarheid die zichtbaar kan worden in de ontmoeting met anderen en kwamen zo bij de waarheid over onze eigen waarde en ons eigen pad. Dat brengt ons uiteindelijk bij een bredere vraag: wat leren we hierdoor over de mens zelf?

Misschien is dat precies een van de interessante paradoxen van de huidige technologische ontwikkeling. Technologie wordt steeds beter in het reproduceren, voorspellen en optimaliseren van aspecten van wat mensen doen. Maar precies daardoor kan ze ons ook helpen om scherper te zien wat geen deel uitmaakt van het technologische blikveld, of liever: wat menselijk is en niet door technologie kan gereproduceerd of geoptimaliseerd worden.

Daarmee komen we opnieuw bij de begrippen uit het eerste seizoen: verwondering, verbinding en vertrouwen. En ook bij kunst, schoonheid en emotie.

Kunst kan ons iets laten zien wat we voordien niet zagen. Schoonheid kan ons raken zonder dat we precies kunnen uitleggen waarom. Een mature omgang met onze emoties kan ons iets leren wat het rationele denken niet ziet.

Het zijn geen restcategorieën voor alles wat we nog niet kunnen meten en evenmin een eenvoudig antwoord op de vraag wat die mens uniek maakt. Ze behoren weliswaar tot de werkelijkheid van het mens-zijn. Wie ze weglaat omdat ze moeilijker meetbaar of voorspelbaar zijn, krijgt misschien een overzichtelijker beeld van de mens, maar daarom nog geen waarachtiger beeld.

Ook daar gaat het uiteindelijk over waarheid: over aspecten van de werkelijkheid én van onszelf die zichtbaar kunnen worden wanneer we niet onmiddellijk proberen te meten, verklaren of controleren.

Samenvatting.

Waarheid als zoektocht

Zo bouwt het tweede seizoen van ECHT verder op het eerste.

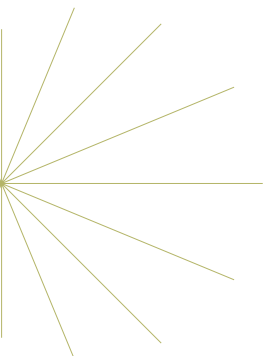
Waar we in het eerste seizoen aandacht vroegen voor wat buiten onze meetmodellen valt, stellen we in het tweede seizoen de vraag wat dat betekent voor onze zoektocht naar waarheid. Hoe blijven we recht doen aan een werkelijkheid die altijd rijker kan zijn dan het model of het perspectief waarmee we haar proberen te begrijpen?

We maken daarbij een beweging van buiten naar binnen. Van de waarheid die ons wordt voorgehouden door de grote wereld, naar wat we kunnen ontdekken in de ontmoeting met een ander, en vervolgens naar de waarheid over onze eigen waarde, ons eigen pad en uiteindelijk over de mens zelf.

Die zoektocht levert wellicht geen definitieve antwoorden op. Dat is ook niet de bedoeling. Waarheid zoeken is iets anders dan de werkelijkheid volledig onder controle proberen te krijgen. Het vraagt dat we verhalen durven bevragen zonder in algemeen wantrouwen te vervallen, dat we toelaten dat anderen onze overtuigingen in vraag stellen en dat we ook eerlijk naar onszelf durven kijken.

Misschien ligt precies daar opnieuw de verbinding met verwondering, verbinding en vertrouwen. Verwondering laat toe dat de werkelijkheid rijker is dan we dachten. Verbinding laat toe dat een ander ons iets van die werkelijkheid toont. En vertrouwen maakt het mogelijk om onze eigen zekerheden voldoende los te laten om dat ook werkelijk te kunnen zien.

Op die manier is waarheid geen nieuw, vierde begrip naast verwondering, verbinding en vertrouwen. Veeleer maken de drie kernbegrippen de zoektocht naar waarheid mogelijk.

ditisecht.be

